



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПЕРША СЕКЦІЯ

СПРАВА ХАМБАРДЗУМЯН ПРОТИ ВІРМЕНІЇ

© Переклад з англійської мови та опрацювання цього рішення здійснено: адвокатом, членом Комісії з питань правової реформи при Президенті України, Президентом Співки адвокатів України, членом Науково-консультативних рад Конституційного Суду України, Верховного Суду та Національної асоціації адвокатів України, заступником голови Галузевої експертної ради у галузі знань 08 «Право», Головою Комітету НААУ з питань БПД, доцентом кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидатом юридичних наук, доцентом, заслуженим юристом України

Олександром Дроздовим

адвокатом, доцентом кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого, кандидатом юридичних наук, доцентом

Віктором Янишеним

адвокатом, кандидатом юридичних наук, головним науковим співробітником відділу дослідження проблем прокурорської діяльності у сфері міжнародного права та впровадження практики ЄСПЛ науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доцентом кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. акад. С. Дем'янчука, директором Адвокатського бюро «Дроздова та партнери»

Оленою Дроздовою

здобувачем кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

Яною Токарь

Богданом Трофімовим

Офіційне цитування: CASE Hambardzumyan v. Armenia (application no. 43478/11)

Офіційний текст англійською мовою: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-198708>

РІШЕННЯ

Ст. 8 • Повага до приватного життя • Ухвала суду на таємне спостереження за особою, яка в порушення національного законодавства містить розпливчасті формулювання.
П.1 ст. 6 (кримінальний аспект) • Справедливий розгляд справи судом • Загальна справедливість судового розгляду дотримана при використанні судом матеріалів, що містять таємну інформацію
П.1 ст. 35 • Правило 6-місячного строку на подання заяви до ЄСПЛ • Відсутність ефективного засобу юридичного захисту від таємного спостереження за особою • Спроба заявника подати скаргу до суду першої інстанції не є необгрунтованою

СТРАСБУРГ
5 грудня 2019 року

Це рішення стане остаточним у відповідності до п. 2 статті 44 Конвенції. Рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі Хамбардзумян проти Вірменії (Hambarzumyan v. Armenia),

Європейський суд з прав людини (перша секція), засідаючи у складі палати, яка складається з:

Ксенія Турковіч (Ksenija Turković), *Голова*,

Кшиштоф Войтичек (Krzysztof Wojtyczek),

Армен Харутюнян (Armen Harutyunyan),

Пере Пастор Віланова (Pere Pastor Vilanova),

Пауліне Коскело (Pauliine Koskelo),

Йован Ілієвскі (Jovan Ilievski),

Рафаель Сабато (Raffaele Sabato), *судді*,

та Абель Кампос (Abel Campos), *Секретар Секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 12 листопада 2019,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той же день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою № [43478/11](#), поданою до Суду 27 червня 2011 року відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) громадянкою Вірменії, пані Каріне Хамбардзумян (Karine Hambarzumyan) (далі – Заявниця) проти Республіки Вірменія.

2. Заявницю представляв пан Л. Сімоньян (L. Simonyan), юрист, що практикує у м. Єреван. Уряд республіки Вірменія (далі – Уряд) було представлено його представником, паном Г. Костаньяном (G. Kostanyan), а згодом паном Я. Кірасосьян (Y. Kirakosyan), Представник Республіки Вірменія при Європейському суді з прав людини.

3. Заявниця стверджувала, що до неї були застосовані незаконні заходи таємного спостереження за собою, а отримані в ході цього докази були використані у кримінальному провадженні проти неї, тим самим зробивши провадження несправедливим.

4. 30 серпня 2016 року Уряд повідомлено про скаргу щодо таємного спостереження Заявниці та допустимості отриманих таким чином доказів, решта заяви була визнана неприйнятною відповідно до пункту 3 правила 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця народилась у 1956 році та проживала в м. Єреван до свого ув'язнення. Вона відбувала покарання у виправній установі м. Абовян на час подачі своєї заяви до Суду.

6. Заявниця працювала заступником начальника жіночого підрозділу виправної установи «Абовян».

7. 2 лютого 2010 року одна із ув'язнених (А. С.) повідомила керівника Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю поліції Вірменії (Департамент) про те, що Заявниця вимагала неправомірну вигоду в обмін на переведення до установи виконання покарань відкритого типу.

8. Того ж дня керівник Департаменту звернувся до суду Кентронського і Норк-Мараського районів м. Єреван (далі – Районний суд) з клопотанням про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Суд задовольнив клопотання 3 лютого 2010 року. У заяві було зазначено наступне:

«2 лютого 2010 ... [А.С.] подала заяву [до Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю], стверджуючи, що ... [Заявниця] вимагала в неї неправомірну вигоду ...

Таким чином, у заяві [поданою А.С.] йдеться про дії, які містять склад злочину, передбачений статтею 311.

Для повного встановлення обставин злочину, про який йдеться, та виявлення причетних до нього осіб, необхідно здійснити оперативні та розшукові заходи, зокрема відео- та аудіо спостереження.

Зважаючи на вищевикладене та відповідно до положень Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [Республіки Вірменія] та статтю 284 [Кримінального процесуального кодексу], я приймаю рішення подати клопотання [до Районного суду] про надання дозволу на здійснення відео- та аудіо спостереження строком на один місяць».

9. 3 лютого 2010 року Районний суд задовільнив клопотання. У відповідній ухвалі було зазначено наступне:

«2 лютого 2010 ... [А.С.] було подано заяву [до Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю], в якій стверджувалося, що ... [Заявниця] вимагала в неї неправомірну вигоду ...

Таким чином, в заяві [А.С.] йдеться про дії, які містять склад злочину, передбачений статтею 311.

З огляду на той факт, що для повного встановлення обставин злочину, про який йдеться, та виявлення причетних до нього осіб, необхідним є проведення оперативних та розшукових дій, Голова [Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю] подав клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме відео- та аудіо спостереження.

Вивчивши зібрані матеріали та подане клопотання, суд вважає, що воно є обґрунтованим і підлягає задоволенню.

З огляду на вищевикладене та з керуючись ст. ст. 14, 41, 278, 281, 284, 286 [Кримінального процесуального кодексу] та Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» [Республіки Вірменія], суд постановляє:

Клопотання задовільнити.

Дозволити здійснення відео- та аудіо спостереження строком на один місяць з метою розкриття вищезгаданого злочину.

Уповноважити на виконання ухвали Департамент по боротьбі з організованою злочинністю.

Це рішення підлягає оскарженню в апеляційному порядку до Кримінального апеляційного суду протягом п'ятнадцяти днів ».

10. Цього ж дня поліція розпочала здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії щодо Заявниці. А. С. зв'язалась із Заявницею телефоном для призначення зустрічі, під час якої Заявниця, *inter alia*, запитала А. С., чи зможе вона сплатити кошти. Цю

розмову перехопила поліція. Перед зустріччю, яка відбулась того ж дня, поліція видала А. С. аудіопристрій для запису розмови та проінструктувала записати її розмову з Заявницею. А. С. та Заявниця зустрілися поблизу будинку останньої і обговорили суму коштів, які мали бути сплачені.

11. 4 лютого 2010 року поліція видала А. С. банкноти, оброблені спеціальним хімічним засобом для їх передачі Заявниці.

Того ж дня Заявниця отримала кошти від А. С., а їхня розмова під час зустрічі була знову записана на аудіопристрій. В той момент, коли Заявниця отримала кошти, з'явилася поліція та затримала її (одночасно здійснюючи відеозапис).

12. 7 лютого 2010 року Заявниці було пред'явлено обвинувачення в одержанні неправомірної вигоди в особливо великому розмірі. Заявниця заперечувала свою вину, вказавши, що А. С. заборгувала їй ці кошти, і фактично повертала їх.

13. 8 лютого 2010 року записи, зроблені в ході негласних слідчих (розшукових) дій, були передані слідчому органу. Пізніше вони були розглянуті експертом-криміналістом з питань аудіо- відеотехніки, який склад відповідний висновок.

14. 11 травня 2010 року слідчий почав нове кримінальне провадження проти Заявниці щодо пункту 1-го частини 3-ої статті 178, пунктів 3 та 4 частини 3-ої та пункту 2 частини 4-ої статті 311, статті 34 щодо пункту 2 частини 2-ої статті 313 Кримінального кодексу за шахрайство, отримання неправомірної вигоди та замах на посередництво в отриманні неправомірної вигоди.

15. 12 травня 2010 року слідство було завершено. Того ж дня Заявниці та її адвокату було надано доступ до матеріалів кримінального провадження. Цього дня їй стало відомо про ухвалу суду від 3 лютого 2010 року та таємне спостереження, яке проводилось на підставі цієї ухвали.

16. 25 травня 2010 року було складено обвинувальний акт, а провадження було направлено до суду.

17. Під час провадження в Районному суді Заявниця подала клопотання про вилучення із доказів аудіозаписів, зроблених в результаті негласних слідчих (розшукових) дій, та відповідного експертного висновку. Вона стверджувала, що ухвала від 3 лютого 2010 року не була конкретною, оскільки не визначала Заявницю особою, щодо якої необхідно здійснити таємне спостереження. Вона стверджувала, що ухвала суду могла стати підставою для спостереження за будь-якою особою. Таким чином, Заявницю було піддано таємному спостереженню без санкції суду, що порушує вимоги статті 23 Конституції, включаючи право на повагу до приватного життя та на таємницю повідомлень, а також статтю 286 Кримінального процесуального кодексу. Також вона посилалася на статтю 22 Конституції та статтю 105 Кримінального процесуального кодексу щодо допустимості доказів

18. За клопотанням Заявниці, Районний суд своєю ухвалою відклав розгляд даної справи.

19. Вироком від 9 листопада 2010 року Районний суд визнав Заявницю винною у висунутому проти неї обвинуваченні та засудив до дев'ятирічного строку. Обґрунтовуючи вину Заявниці, Районний суд спирався, *inter alia*, на записи, зроблені на підставі ухвали суду від 3 лютого 2010 року, та на розмови між Заявницею та А.С. під час їх зустрічей 3 та 4 лютого 2010 року, а також на експертний висновок експерта-криміналіста з аудіо- відеотехніки. Далі були перелічені такі докази: свідчення А.С., яку було визнано потерпілою у кримінальному провадженні, показання свідків, відповідні банкноти, висновок експерта за результатами судово-

хімічної експертизи, особова справа А.С., інформація, отримана від операторів мобільної мережі щодо телефонних дзвінків, здійснених Заявницею до на номер А.С., заява від 2 лютого 2010 року та ухвала суду від 3 лютого 2010 року. Районний суд, зокрема, вказав, що твердження Заявниці про процесуальні порушення, не підтвержені

20. Заявниця подала апеляційну скаргу, в якій наводила аналогічні аргументи стосовно ухвали від 3 лютого 2010 року та стверджувала, що Районний суд не повинен був покладатися на результати таємного спостереження.

21. 1 березня 2011 року Кримінальний апеляційний суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги Заявниці, вказавши, зокрема, наступне:

«Що стосується аргументів, викладених у апеляційній скарзі, про те, що відео- та аудіозаписи, а також перехоплення поліцією телефонних розмов [Заявниці] були зроблені в порушення її прав та свобод, гарантованих Конституцією та Кримінальним процесуальним кодексом, а саме: відсутність відповідного судового рішення, що санкціонує відео- та аудіозаписи, слід зазначити, що матеріали справи містять судові рішення (ухвалу), яке надає такий дозвіл. Таким чином, відповідні відео- та аудіозаписи були зроблені у встановленому законодавством порядку, і в цьому випадку відповідні обмеження були виправдані. Отже, надані аргументи захисту є необґрунтованими та не ґрунтуються на об'єктивній інформації, наявній у справі, і не можуть мати жодних правових наслідків.

Крім того, наведені аргументи не впливають на достовірність інформації, що міститься у вищезгаданих записах, та на ухвалення правильного рішення у цій справі ».

22. Заявниця подала касаційну скаргу, яку Рішенням Касаційного суду від 28 квітня 2011 року було визнано неприйнятною.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція (чинна на той час)

23. Стаття 22 забороняє використовувати незаконно отримані докази.

Стаття 23 передбачає, що кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя. Кожна людина має право на таємницю своєї кореспонденції, телефонних розмов та поштових, телеграфних та інших засобів зв'язку, яка може бути обмежена лише у випадках та порядку, встановлених законом та за рішенням суду.

В. Кримінальний процесуальний кодекс

24. Частина 1-ша статті 278 передбачає, що клопотання, спрямовані на здійснення слідчих, оперативних, негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи, розглядаються судом.

25. Стаття 281 передбачає, що оперативні та розшукові заходи, які обмежують право на таємницю листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших засобів зв'язку осіб, можуть здійснюватися за рішенням суду. Види

оперативних та розшукових дій, що проводяться за рішенням суду, визначені Законом «Про оперативно-розшукову діяльність».

26. Стаття 284 передбачає, що оперативні та розшукові заходи, що обмежують право на таємницю листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших засобів зв'язку осіб, можуть здійснюватися лише на підставі ухвали суду, за винятком випадків, коли один із співрозмовників заздалегідь погодився на перехоплення або контроль його розмов. Крім того, дана стаття встановлює порядок судової експертизи клопотань про надання дозволу на проведення таємного спостереження за телефонними розмовами, поданих керівником органу, а також доручень на проведення оперативних та розшукових дій. У клопотанні повинні бути зазначені підстави, що обґрунтовують здійснення таких дій, інформація, отримання якої передбачається за допомогою таких дій, місце та строк проведення таких дій, а також усі інші відповідні вимоги. До клопотання повинні додаватися матеріали, що підтверджують необхідність проведення таких дій. Суд повинен вказати причини задоволення або відмови у задоволенні клопотання.

27. Статтею 286 передбачено, що в ухвалі суду повинні бути вказані: дата та місце складання рішення, прізвище судді, посадова особа, яка подала клопотання, вказівка на слідчу дію або оперативно-розшуковий захід, що застосовується, із зазначенням дії чи заходу та осіб, щодо яких він застосовується, строк, протягом якого цей захід діє, посадова особа чи орган, уповноважений виконувати ухвалу, та підпис судді, засвідчений печаткою.

28. Статтею 289 передбачено, що оскарження ухвал суду, що дають дозвіл на здійснення слідчих, оперативних та розшукових дій та їх перегляд здійснюються відповідно до правил, що містяться у статтях 287 та 288 (які встановлюють порядок подання апеляції на ухвали про затримання).

29. Частина 8 статті 376.1 передбачає, що судові рішення, крім зазначених у цій статті, підлягають оскарженню у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом.

30. Стаття 379 встановлює строки для подання апеляційних скарг на рішення та ухвали судів першої інстанції. Згідно з пунктом 3 частини 3 статті 379 оскарження всіх інших процесуальних рішень (*գործի րիւթ էրաջաի չորսն օրը և անի և խնդր*) суду першої інстанції може бути здійснено протягом десяти днів з дня їх ухвалення.

Частина друга статті 379 передбачає, що апеляції, подані з пропуском строку, не розглядаються, у зв'язку з чим суд постановляє ухвалу.

С. Закон «Про оперативно-розшукову діяльність».

31. Частина 1-ша статті 14 передбачає наступні види оперативних та розшукових дій:

- 1) оперативний запит;
- 2) отримання оперативної інформації;
- 3) збір зразків для порівняльного дослідження;
- 4) контрольована закупка;
- 5) контрольована поставка і закупка;
- 6) дослідження предметів і документів;
- 7) зовнішнє спостереження;
- 8) внутрішнє спостереження;

- 9) ідентифікація особи;
 - 10) обстеження будівель, споруд, території, будівель і транспортних засобів;
 - 11) контроль кореспонденції, поштових, телеграфних та інших повідомлень;
 - 12) контроль за телефонними розмовами;
 - 13) оперативне проникнення;
 - 14) оперативний експеримент;
 - 15) забезпечення доступності фінансових даних і негласний контроль за фінансовими операціями.
 - 16) імітація отримання або надання неправомірної вигоди (хабаря).
- Оперативні та розшукові дії встановлюються лише законом.

32. Стаття 21 передбачає, що зовнішнє спостереження - це стеження за особами або спостереження за перебігом різних подій та явищ на відкритому просторі чи в громадських місцях, не порушуючи недоторканність житла, з використанням або без використання спеціальних та інших технічних засобів, а також фіксація результатів спостереження з використанням відеозапису, фотозйомки, електронних та інших носіїв або без такої фіксації.

33. У статті 26 визначено, що контроль за телефонними розмовами - це таємне спостереження за розмовами, включаючи Інтернет-телефонні розмови та електронні зв'язки, що проводяться із застосуванням спеціальних та інших технічних засобів.

D. Відповідне прецедентне право Касаційного суду

34. У рішенні № S-903/05 від 28 березня 2014 Касаційний суд розглянув скаргу на рішення Апеляційного кримінального суду про відмову у задоволенні апеляційної скарги, поданої особою, щодо якої було закінчено кримінальне провадження, всупереч ухвалі суду, яка санкціонувала обшук та вилучення майна, яка була постановлена за роки до закінчення відповідного кримінального провадження, про що особа дізналася, отримавши доступ до матеріалів кримінального провадження. Відповідні частини рішення сформульовані наступним чином:

«... метою перегляду оспорюваного судового рішення є забезпечення однакового застосування закону ... У цьому відношенні Касаційний суд вважає, що існує питання забезпечення однакового застосування закону стосовно надання особі ефективного засобу судового захисту в контексті [застосування] строків подання апеляційних скарг на процесуальні судові рішення. Тому [Касаційний суд] вважає за необхідне викласти свою правову позицію... яка може послужити керівництвом для встановлення правильної судової практики у подібних випадках.

... право особи на оскарження процесуального судового рішення, ухваленого в рамках досудового судового контролю за кримінальним провадженням, виникає з моменту, коли дане судове рішення фактично стає йому доступним... [Тобто] ... з моменту коли особа фактично отримала таке судове рішення ... або була реально ознайомлена з ним.

...

Момент, в який судове рішення ... «реально стає доступним» може відрізнитися. Зокрема, особа може бути поінформована про процесуальне рішення ... під час здійснення даної слідчої дії (наприклад, обшуку), після завершення розслідування (наприклад, у випадках спостереження за листуванням, телефонними розмовами, поштовим, телеграфним та іншим засобом зв'язку та в інших випадках), при переданні провадження до суду тощо. Тобто

обчислення строку подання апеляційної скарги на вищезазначене судове рішення слід починати з:

а) моменту, коли особа фактично отримала або ознайомила з відповідним [судовим] рішенням (наприклад, стосовно випадків спостереження за листуванням, телефонними розмовами, поштовими, телеграфними та іншими засобами зв'язку ...);

б) моменту початку даної слідчої дії, санкціонованою ухвалою суду, наприклад обшуку, якщо під час обшуку особа офіційно повідомляється про підстави проведення слідчих дій ...

... у кожному конкретному випадку суд повинен з'ясувати, в який момент право людини ознайомитися з оспорюваним рішенням виникло, чи останній ознайомлений з відповідним судовим рішенням в розумний час ...».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявниця скаржилася, що таємне спостереження за нею порушило гарантії статті 8 Конвенції, яка передбачає наступне:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. Прийнятність

1. Доводи сторін

36. Уряд стверджував, що Заявниця не вичерпала внутрішні засоби захисту та подала свою заяву після шести місяців з дня прийняття остаточного рішення, як того вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції

37. Уряд стверджував, що Заявниця ознайомила з ухвалою суду від 3 лютого 2010 року, під час відкриття матеріалів кримінального провадження 12 травня 2010 року, але не подала апеляційну скаргу на дану ухвалу протягом п'ятнадцяти днів з дати ознайомлення, порушуючи процедуру, передбачену в статтях 376.1 та 379 Кримінального процесуального кодексу. Якщо Заявниця вважала, що оскарження ухвали не є ефективним засобом захисту її прав, то шестимісячний строк на звернення до Суду слід відраховувати від 12 травня 2010 року, з дати ознайомлення з ухвалою суду. У будь-якому випадку, оскарження допустимості записів як доказів у ході судового розгляду в першій інстанції не можна вважати ефективним засобом захисту стосовно скарги на порушення статті 8. Уряд вказував на висновок Суду у справі Кіракосян (№ 2), в якому йшлося про те, що оскарження обґрунтованості підстав для обшуку перед судом, який розглядає суть кримінальної справи, не є ефективним засобом захисту для цілей статті 8 (див. *Kirakosyan v. Armenia* (№ 2), № [24723/05](#), § 49, 4 лютого 2016).

38. Заявниця стверджувала, що протягом усього кримінального провадження на національному рівні з того моменту, як їй стало відомо про ухвалу суду від 3 лютого 2010 року та про негласні слідчі (розшукові) дії щодо неї, вона стверджувала, що таємне спостереження за нею було незаконним. Якби вона подала апеляційну скаргу на ухвалу від 3 лютого 2010 року через три місяці після її ухвалення, її апеляція вважалася б поданою поза строком. У будь-якому випадку питання стосовно доказів, зібраних у результаті таємного спостереження за нею, не могло бути предметом розгляду в окремому провадженні за обставин, коли ці докази входили до складу сукупності доказів, що передаються до суду для притягнення її до кримінальної відповідальності. Кримінальний процесуальний кодекс не передбачав процедури, за якою можна було б оскаржувати докази, що підлягають дослідженню судом першої інстанції, в окремому провадженні.

2. Оцінка суду

39. Суд повторює, що правило вичерпання національних засобів юридичного захисту, передбачене у пункті 1 статті 35 Конвенції, зобов'язує осіб, які прагнуть порушити справу проти держави перед міжнародним судовим органом, використовувати спочатку засоби захисту, передбачені національною правовою системою, таким чином надаючи Державам можливість самостійно виправити власні помилки перед розглядом відповідного питання міжнародним органом. Для дотримання цього правила заявник повинен звертатися до засобів юридичного захисту, які є в наявності та є достатніми для компенсації за допущені порушення (див., серед іншого, *Vučković and Others v. Serbia* (попереднє заперечення) [ВП], № [17153/11](#) та 29 інших, §§ 70 and 71, 25 березня 2014).

40. Єдині засоби, які слід вичерпати, - це ті, що є ефективними. Уряд повинен довести Суду, що засіб захисту був ефективним, доступним в теорії та на практиці у відповідний час, тобто, що він був таким, який був здатний забезпечити задоволення скарги заявника та мав розумні перспективи для успішного оскарження. Після того, як цей тягар доказування буде задоволено, заявник повинен довести, що юридичний засіб захисту, зазначений урядом, насправді був вичерпаний, або з певних підстав був неадекватним та неефективним за конкретних обставин справи, або що існували особливі обставини, які б звільнили його або її від цієї вимоги (див. *Kalashnikov проти Росії (Kalashnikov v. Russia)* (ухв.), № [47095/99](#), ЄСПЛ 2001-XI (витяги)).

41. Якщо відсутні засоби юридичного захисту або якщо їх визнано неефективними, шестимісячний строк, що передбачено в пункті 1 статті 35 Конвенції, в принципі починає перебіг з дати оскаржуваних дій (див. *Bayram and Yildirim v. Turkey* (ухв.), № [38587/97](#), ЄСПЛ 2002-III). Таким чином, строк починає спливати лише з моменту ухвалення остаточного рішення, що є вичерпанням засобів юридичного захисту, адекватних та ефективних для забезпечення компенсації щодо суті скарги.

У цьому сенсі вимоги, що містяться в пункті 1 статті 35 щодо вичерпання національних засобів правового захисту та шестимісячного строку, тісно взаємопов'язані, оскільки вони не тільки поєднуються в одній статті, але й виражаються в одному реченні, граматична конструкція якого передбачає таку кореляцію (див. *Berdzenishvili проти Росії (Berdzenishvili v. Russia)* (ухв.), № [31697/03](#), ЄСПЛ 2004-II (витяги)).

42. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд спочатку зазначає, що Заявниця ставила питання про таємне спостереження за нею під час судового розгляду, а пізніше в апеляційній скарзі на обвинувальний вирок щодо неї.

43. Суд погоджується з Урядом, що суди, які розглядали кримінальне провадження щодо Заявниці, не були здатні забезпечити ефективний засіб захисту у частині, що стосується її скарг Заявниці відповідно до статті 8 Конвенції. Хоча ці суди були уповноважені розглядати питання щодо допустимості доказів, вони не мали можливості розглянути суть скарги Заявниці щодо вимог Конвенції про те, що втручання у право Заявниці на повагу до її приватного життя та листування не було здійснено «згідно із законом» або не було «необхідним у демократичному суспільстві»; ще меншу можливість вони мали вжити відповідних заходів у зв'язку зі скаргою (див. *Хан проти Сполученого Королівства (Khan v. the United Kingdom)*, № [35394/97](#), § 44, ЄСПЛ 2000-V; *P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства (P.G. and J.H. v. the United Kingdom)*, № [44787/98](#), § 86, ЄСПЛ 2001-IX; *Goranova-Karaeneva v. Bulgaria*, № [12739/05](#), § 59, 8 березня 2011; *Ірфан Гюзель проти Туреччини (İrfan Güzel v. Turkey)*, № [35285/08](#), §§ 106 та 107, 7 лютого 2017; і, на противагу, *Драгоєвич проти Хорватії (Dragojević v. Croatia)*, № [68955/11](#), §§ 72-74, 15 січня 2015; *Šantare and Labazņikovs v. Latvia*, № [34148/07](#), §§ 40-44, 31 березня 2016, та *Radzhab Magomedov v. Russia*, № [20933/08](#), §§ 77-79, 20 грудня 2016).

44. Отже, Суд приходить до висновку, що підняття питання про таємне спостереження перед судами, які розглядають сутність кримінального провадження проти Заявниці, з огляду на стан національного законодавства та практики, не може розглядатися як ефективний засіб захисту за статтею 8.

45. Дійшовши до цього висновку, Суд повинен дослідити, чи мала Заявниця в своєму розпорядженні ефективний засіб захисту, який вона повинна була вичерпати, перш ніж звернутися до Суду. Уряд стверджував, що Заявниця могла подати апеляцію на ухвалу суду, яка санкціонувала таємне спостереження щодо неї, тоді, коли дізналася про дану ухвалу.

46. Суд зазначає, що Уряд не зміг визначити обсяг можливого перегляду ухвали від 3 лютого 2010 року апеляційним судом, в разі подання Заявницею апеляцію на цю ухвалу. За відсутності будь-яких конкретних національних приписів, зовсім не ясно, чи уповноважений був Апеляційний суд перевіряти, чи відповідає оскаржене втручання нагальній суспільній потребі та чи був він пропорційним цілям, що переслідуються (*Пек проти Сполученого Королівства (Peck v. the United Kingdom)*, № [44647/98](#), §§105-107, ЄСПЛ 2003-I; та *Кіган проти Сполученого Королівства (Keegan v. the United Kingdom)*, № , §§ 40-43, ЄСПЛ 2006-X).

47. Далі Суд зазначає, що у відповідній ухвалі суду зазначено, що вона підлягає оскарженню протягом п'ятнадцяти днів, тоді як стаття 379 Кримінального процесуального кодексу України встановлює 10-денний строк для подання апеляційних скарг на процесуальні рішення (див. пункти 9 та 30 вище). У будь-якому випадку очевидно, що заінтересована особа не змогла б подати апеляційну скаргу своєчасно в ситуації, коли б дізналася про ухвалу і таємне спостереження, проведене на її підставі, після закінчення цього строку. Спираючись на рішення Касаційного суду від 28 березня 2014 року (див. пункт 34 вище), Уряд заявив, що Заявниця могла подати апеляційну скаргу на ухвалу суду від 3 лютого 2010 року протягом п'ятнадцяти днів з моменту ознайомлення з нею, тобто, з 12 травня 2010 року, чого вона не зробила. Слід зазначити, однак, що відповідне рішення Касаційного суду

стосувалося конкретної ситуації, в якій особа намагалася оскаржити ухвалу суду, яка санкціонувала оперативні та слідчі дії у справі, коли обвинувачення проти такої особи не висувалося. Тому даний приклад національної прецедентної практики не може розглядатися як такий, що підтверджує твердження Уряду про те, що Заявниця мала ефективну можливість подати апеляційну скаргу на ухвалу суду, дізнавшись про неї наприкінці розслідування та за обставин, коли кримінальне провадження проти неї перебувало на етапі передання до суду першої інстанції. Уряд не надав жодного прикладу національної судової практики, коли Апеляційний суд прийняв до розгляду апеляційну скаргу на процесуальне рішення стосовно доказів, що на яких ґрунтується обвинувачення у справі, яка була передана або мала бути передана суд першої інстанції. Крім того, відповідні положення Кримінального процесуального кодексу встановлюють регулярний порядок подання апеляційних скарг на процесуальні рішення протягом десяти днів після їх винесення (див. пункт 30 вище), тоді як у своєму рішенні від 28 березня 2014 року Касаційний суд роз'яснив принципи стосовно обчислення строків для подання таких скарг (див. пункт 34 вище). Однак Касаційний суд не мав досліджувати повноваження та компетенцію Апеляційного суду під час розгляду апеляційних скарг на процесуальні рішення, винесені в ході кримінального провадження, в якому обвинувальний акт та інші докази було передано до суду першої інстанції, тоді як Уряд, як зазначалося вище, не представив жодного прикладу національної судової практики, коли Апеляційний суд прийняв апеляційну скаргу на ухвалу суду щодо доказів, які входять до складу обвинувальних доказів, поданих до суду.

48. Сторонами не заперечувалося, що Заявниця та її адвокат дізналися про таємне спостереження та відповідну ухвалу суду від 12 травня 2010 року, якою було санкціоновано спостереження. Обвинувальний акт було складено, а матеріали провадження були передані до суду першої інстанції 25 травня 2010 року (див. пункти 15 та 16 вище), тобто менше ніж через два тижні. За відсутності чіткої процедури та, як уже зазначалося, послідовної національної практики щодо засобів захисту стосовно процесуальних судових рішень, а також враховуючи факт, визнаний Касаційним судом у своєму рішенні від 28 березня 2014 року (див. пункт 34 вище), Суд не знаходить підстав для переконання у тому, що подання апеляційної скарги на ухвалу суду від 3 лютого 2010 року в окремому провадженні під час завершення розслідування являло собою доступний та достатній засіб захисту, який би дозволив Заявниці нівелювати наслідки ймовірного порушення статті 8 Конвенції.

49. З огляду на вищезазначені міркування, Суд вважає, що подання апеляційної скарги на ухвалу Районного суду від 3 лютого 2010 року не було ефективним засобом захисту, який необхідно було вичерпати. Тому він відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання внутрішніх засобів правового захисту.

50. Суд зауважує, що Заявниця подала свою заяву до Суду протягом шести місяців після остаточного рішення у кримінальному провадженні проти неї. З огляду на вищезазначені висновки Суду, оскарження Заявницею таємного спостереження за нею перед судом, який встановлював винуватість Заявниці в кримінальному провадженні, не є ефективним засобом захисту в розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції, через що Суду тепер слід визначити, чи можна вважати, що Заявниця дотрималася правила подання заяви до суду в шестимісячний строк.

51. Посилаючись на рішення Суду у справі *Kirakosyan (№ 2)*, Уряд стверджував, що скарги Заявниці відповідно до статті 8 Конвенції слід вважати поданими після спливу строку (див. *Kirakosyan (№ 2)*, згадане вище, § 49) оскільки такі скарги не були подані протягом шести місяців з моменту, коли Заявниця дізналася про заходи спостереження за нею та ознайомилась з відповідною ухвалою суду, на підставі якої проводилося спостереження. Суд, однак, зауважує, що справа *Kirakosyan (№ 2)* стосувалася обшуку, проведеного в присутності заявника (див. вище *Kirakosyan (№ 2)*), згадано вище, пункти 14 та 15), з чого зроблено висновок про певну обізнаність заявника вже під час досудового розслідування, на відміну від ситуації у цій справі, коли Заявниця дізналася про заходи таємного спостереження після завершення досудового розслідування щодо неї, під час передачі матеріалів до суду першої інстанції для встановлення її винуватості. Зокрема, у своєму рішенні від 28 березня 2014 року Касаційний суд також визнав необхідність прийняття іншого підходу щодо подання апеляційних скарг на процесуальні рішення, залежно від виду оперативної або розшукової дії. Касаційний суд зазначав, що, наприклад, у разі проведення обшуку відповідний строк може розпочатися з моменту його проведення, на відміну від таємного спостереження; у такому випадку слід враховувати момент, коли особі стало відомо про відповідні дії (див. пункт 34 вище).

52. Суд зазначає, що Заявниця дізналася про таємне спостереження на завершальній стадії розслідування, коли їй було надано доступ до матеріалів кримінального провадження, а незабаром після цього було складено та передано до суду обвинувальний акт, в якому отримані матеріали зазначалися як докази вини Заявниці. В зв'язку з цим та з огляду на попередні висновки Суду щодо неефективності подання апеляційної скарги на ухвалу суду в окремому провадженні як засобу юридичного захисту в зв'язку з його невизначеністю, Суд вважає, що Заявниці не було нерозумно намагатися подавати свої скарги в ході судового розгляду. Цей висновок додатково підкріплюється тим фактом, що національні суди насправді розглядали скарги Заявниці, які стосувалися насамперед стверджуваної незаконності заходів спостереження (див. пункти 19 та 21 вище), а тому, по суті, розглядали її скарги щодо порушення Конвенції. За цих обставин Суд вважає, що Заявниці не можна дорікати за її спробу оскарження у національних судах, яку вона сама вважала ефективним засобом захисту (див. *Зубков та інші проти Росії (Zubkov and Others v. Russia)*, № [29431/05](#) та 2 інші, § 107, 7 листопада 2017).

53. В зв'язку з цим Суд вважає, що було б нерозумним очікувати, що Заявниця оскаржуватиме порушення Конвенції до того, як національними судами буде встановлювано її вину, адже таким чином останні мали можливість виправити помилки в межах національної правової системи, тим самим поважаючи принцип, за яким механізм захисту, встановлений Конвенцією, є допоміжним засобом захисту щодо національних систем захисту прав людини (див., *mutatis mutandis*, *Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія (El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)* [ВП], № [39630/09](#), § 141, ЄСПЛ 2012).

54. Відповідно, Суд також не приймає заперечення Уряду щодо недотримання правила шестимісячного строку.

55. Суд зазначає, що заява щодо статті 1 Протоколу № 1 не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції, або неприйнятною з будь-якої іншої підстави. Тому її слід визнати прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

56. Заявниця стверджувала, що таємне спостереження за нею було незаконним, оскільки воно ґрунтувалось на ухвалі суду, постановленій всупереч відповідному національному законодавству. Ця ухвала, всупереч вимогам статті 286 Кримінального процесуального кодексу, не містила вказівки на особу, щодо якої слід застосовувати санкціоновані нею заходи таємного спостереження. Матеріали кримінального провадження не містили жодної ухвали суду, якою б було санкціоновано відео- та аудіо спостереження саме за Заявницею. Також не було жодного судового рішення, яким би було дозволено перехоплювати її телефонні розмови.

57. Уряд визнав, що відбулося втручання у права Заявниці відповідно до статті 8 Конвенції. Однак Уряд вказував, що таке втручання було виправданим. Уряд заявив, що ухвала суду про дозвіл на таємне спостереження за Заявницею була постановлена відповідно до вимог статей 278, 281 та 284 Кримінального процесуального кодексу та Закону «Про оперативно-розшукову діяльність». Уряд стверджував, що з тексту ухвали суду від 3 лютого 2010 р. вбачається, що стосовно Заявниці слід проводити санкціоновані оперативні та розшукові дії, а саме аудіо- та відео спостереження. Крім того, таке втручання переслідувало законну мету розслідування та засудження за злочини і було пропорційним цій цілі.

2. Оцінка суду

(а) Щодо наявності втручання

58. Сторони погоджуються з тим, запис особистих та телефонних розмов Заявниці з А.С. є втручанням у її права відповідно до статті 8 Конвенції. Суд не має жодних підстав вважати інакше (див. згадано вище рішення у справах *Хана*, §§ 9, 10 та 25; *Ветер проти Франції (Vetter v. France)*, № [59842/00](#), §§ 10 та 20, 31 травня 2005, *Драгоєвича (Dragojević)*, згадано вище, § 78).

(b) Щодо виправданості втручання

(i) Загальні принципи

59. Будь-яке втручання може бути виправданим відповідно до пункту 2 статті 8, лише якщо воно здійснено згідно із законом, спрямовано на досягнення однієї з більш легітимних цілей, про які зазначено в пункті 2 статті 8 і є необхідним в демократичному суспільстві для досягнення будь-якої такої мети (див., серед іншого, *Кенеді проти Сполученого Королівства (Kennedy v. the United Kingdom)*, № [26839/05](#), § 130, 18 травня 2010).

60. Формулювання «згідно із законом» вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певну підставу у національному законодавстві та був сумісний із принципом верховенства права, про який прямо сказано в Преамбулі Конвенції та був притаманний меті та цілі статті 8. Таким чином, закон повинен відповідати вимогам якості: він повинен бути доступним заінтересованій особі та передбачуваним щодо

наслідків його застосування (див. *Роман Захаров проти Росії (Roman Zakharov v. Russia)* [ВП], № [47143/06](#), §§ 228-230, ЄСПЛ 2015 з подальшими посиланнями).

61. Щодо питання про те, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення легітимної мети, Суд повторює, що повноваження щодо здійснення таємного спостереження за громадянами допускаються згідно зі статтею 8 лише в тій мірі, в якій вони дійсно необхідні для захисту демократичних інститутів. На практиці це означає, що обмеження повинні бути адекватні та мати ефективні гарантії проти зловживань. Оцінка залежить від усіх обставин справи, таких як характер, обсяг та тривалість можливих заходів, підстави, необхідні для ухвалення рішення про їх здійснення, від органів, компетентних санкціонувати такі дії, здійснювати їх та контролювати, від видів засобів захисту, передбачених національним законодавством (див. згадане вище рішення у справі *Кенеді (Kennedy)*, § 153).

62. Суд повинен визначити, чи такі процедури контролю за санкціонуванням та реалізацією обмежувальних заходів є достатніми для того, щоб «втручання» дійсно обмежувалось «необхідним у демократичному суспільстві». Крім того, особливо важливо, щоб цінності демократичного суспільства були дотримані в найбільшій межі в наглядових процедурах, якщо не перевищуються межі необхідності такого втручання, зазначені у пункті 2 статті 8 (див. *Квасніца проти Словаччини (Kvasnica v. Slovakia)*, № [72094/01](#), § 80, 9 червня 2009; та *Кенеді (Kennedy)*, згадане вище, § 154).

(ii) Застосування згаданих принципів у даній справі

63. Заявниця у цій справі взагалі не скаржилася на існування законодавства, яким передбачено застосування таємного спостереження. Основою її скарги став конкретний випадок такого спостереження, який відбувся у зв'язку з кримінальним провадженням щодо неї. За таких обставин Суд, як правило, повинен зосереджувати свою увагу не на законі як такому, а на тому, як він застосовувався до заявника в конкретних обставинах (див. *Кенеді (Kennedy)*, згадано вище, § 119; та *Goranova-Karaeneva*, згадано вище, § 48).

64. Суд зауважує, що скарги Заявниці в першу чергу зосереджені не на відсутності у національному законодавстві правових підстав для втручання, а на невиконанні Районним судом відповідних вимог закону при санкціонуванні заходів таємного спостереження щодо неї.

65. Заявниця вказувала на те, що ухвала суду від 3 лютого 2010 року не відповідає вимогам статті 286 Кримінального процесуального кодексу. Уряд не відповів на цей аргумент. Так, в резолютивній частині ухвали не було вказано прізвище Заявниці як особи, щодо якої поліції було дозволено здійснювати аудіо- та відеоспостереження (див. пункт 9 вище). Уряд стверджував, що з мотивувальної частини ухвали видно, що таємне спостереження було санкціоновано щодо Заявниці. Суд зауважує, що частина мотивації ухвали суду від 3 лютого 2010 р. - це буквальне відтворення відповідного клопотання, поданого керівником Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю, де останній стверджував, що дії А. С. містять склад злочину, передбаченого статтею 311, що стосується одержання неправомірної вигоди (див. пункти 8 та 9 вище). Якщо дотримуватися позиції Уряду, дана помилка у зазначенні ім'я А. С. замість прізвища Заявниці, зроблена у заяві керівника Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю, а також в ухвалі суду,

спричинила б спекуляції щодо того чи дійсно таємне спостереження було санкціоновано щодо Заявниці, а не будь-якої іншої особи. У будь-якому випадку Суд вважає, що таємне спостереження є серйозним втручанням у право особи на повагу до приватного життя, а ухвала суду, що слугує його підставою, не може бути постановлена з настільки розпливчастими термінами, щоб залишати місце для спекуляцій та припущень щодо її змісту і, головне, щодо особи, стосовно якої застосовується даний захід.

66. Крім того, стаття 286 Кримінального кодексу вимагає, щоб ухвала суду містила, серед іншого, вказівку на слідчі дії або оперативні чи розшукові заходи, які нею санкціонуються, із зазначенням конкретної дії чи заходу (див. пункт 27 вище). Суд зауважує, що частина 1 статті 14 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» містить вичерпний перелік видів оперативних та розшукових дій, і цей перелік не містить заходу «аудіо- та відеоспостереження» (див. пункт 31 вище), який вказаний в ухвалі суду від 3 лютого 2010 року. У цій справі поліція зафіксувала розмови Заявниці з А.С. під час їх зустрічей 3 та 4 лютого, а також телефонну розмову напередодні (див. пункти 10 та 11 вище). Отже, видається, що поліція здійснила оперативні та розшукові дії двох видів, а саме - зовнішнє спостереження та контроль за телефонними розмовами (див. пункти 32 та 33 вище), тоді як в ухвалі суду від 3 лютого 2010 р. про такі такі заходи не йшлося.

Беручи до уваги вищезазначене, Суд вважає, що в цілому дозвіл на таємне спостереження за Заявницею не був предметом належного судового контролю.

67. Вищевикладені міркування є достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що таємне спостереження за Заявницею не було здійснено «згідно із законом» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції. Беручи до уваги цей висновок, Суд не вважає за необхідне переглядати дотримання інших вимог пункту 2 статті 8 Конвенції у цій справі (див. *Петрова проти Латвії (Petrova v. Latvia)*, № [4605/05](#), § 98, 24 червня 2014).

68. Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ ПЕРШОГО СТАТТІ ШОСТОЇ КОНВЕНЦІЇ

69. Заявниця скаржилася на використання доказів, отриманих в результаті таємного спостереження щодо неї. Вона посилалася на пункт 1 статті 6 Конвенції, який, у відповідній частині, передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи судом ... який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

A. Прийнятність

70. Суд зазначає, що заява щодо статті 1 Протоколу № 1 не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції, або непринятною з будь-якої іншої підстави. Тому її слід визнати прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

71. Заявниця стверджувала, що її було позбавлено права на справедливий судовий розгляд, оскільки суди визнали як докази записи, незаконно отримані в результаті незаконного таємного спостереження за нею, а також обґрунтовували свої рішення даними доказами. Це порушило відповідні правила щодо допустимості доказів відповідно до Кримінального процесуального кодексу, що призвело до несправедливості судового розгляду.

72. Уряд стверджував, що під час провадження Заявниця мала ефективну можливість протидіяти використанню записів як доказів. Записи, про які йдеться, були не єдиним доказом, на якому ґрунтувалися її засудження, тоді як оцінка національними судами оспорюваних доказів не була свавільною.

2. Мотиви суду

(а) Загальні принципи

73. Суд повторює, що, хоча стаття 6 гарантує право на справедливий суд, вона не встановлює жодних правил щодо допустимості доказів як таких, що в першу чергу є питанням регулювання відповідного національного законодавства (див. *Шенк проти Швейцарії* (*Schenk v. Switzerland*), 12 липня 1988, § 45, Series A № 140; *Текшейра де Кастро проти Португалії* (*Teixeira de Castro v. Portugal*), 9 червня 1998, § 34, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV; *Ялох проти Німеччини* (*Jalloh v. Germany*) [ВП], № [54810/00](#), §§ 94-96, ЄСПЛ 2006-IX; та *Морейра Ферейра проти Португалії* (№ 2) (*Moreira Ferreira v. Portugal* (№ 2)) [ВП], № [19867/12](#), § 83, 11 липня 2017).

74. Отже, роль Суду у визнанні в цілому допустимими доказів, наприклад, отриманих з порушенням національного законодавства, а згодом застосованих для обґрунтування вини заявника, не є визначальною. Питання, на яке треба відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає розгляд питання щодо «незаконності», і, якщо також йдеться про порушення іншого права Конвенції, щодо характеру виявленого порушення (див. *Буков проти Росії* (*Bykov v. Russia*) [ВП], № [4378/02](#), § 89, 10 березня 2009; *Лі Девіс проти Бельгії* (*Lee Davies v. Belgium*), № [18704/05](#), § 41, 28 липня 2009; та *Праде проти Німеччини* (*Prade v. Germany*), № [7215/10](#), § 33, 3 березня 2016).

75. Визначаючи, чи було провадження в цілому справедливим, слід також враховувати, чи дотримуються права сторони захисту. Необхідно, зокрема, встановити, чи була надана заявникові можливість оскаржити допустимість доказів та протидіяти її використанню (див. *Сзілагі в. Румунія* (ухв.), № [30164/04](#), 17 грудня 2013). Крім того, слід враховувати якість доказів, включаючи, наявність сумнівів щодо їх надійності та точності через обставини їх отримання (див. серед іншого, згадане вище рішення у справі *Букова* (*Bykov*), § 90 та *Лісіца проти Хорватії* (*Lisica v. Croatia*), № [20100/06](#), § 49, 25 лютого 2010). Хоча питання справедливості не обов'язково підіймається там, де отримані докази не підтверджуються іншими матеріалами, слід зазначити, що у випадках, де докази є дуже переконливими і немає ризику їх недостовірності, потреба у підтвердженні таких доказів є відповідною (див. згадані вище рішення у справах *Лі Девіс* (*Lee Davies*), § 42; *Буков* (*Bykov*), згадано вище, § 90; та *Вашич в. Хорватія*, № [22251/13](#), § 48, 25 жовтня 2016).

76. Крім того, при визначенні провадження справедливим в цілому, може бути врахована вага суспільного інтересу щодо розслідування та покарання за конкретний злочин, який розглядається, на противагу врахуванню індивідуального інтересу дотримання законності у зібранні доказів (див. згадані вище рішення у справах *Ялоха (Jalloh)*, § 97, та *Праде (Prade)*, згадано вище, § 35).

77. Що стосується, зокрема, розгляду природи виявленого порушення Конвенції, Суд зауважує, що в кількох випадках Суд встановив порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з використанням прихованих прослуховуючих пристроїв, оскільки таке втручання не було здійснено «згідно із законом». Тим не менш, визнання судом таких доказів в обставинах конкретної справи не вступало в конфлікт із вимогами справедливості, гарантованими пунктом 1-им статті 6-ої Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *Хана (Khan)*, §§ 25-28; *Букова (Bykov)*, §§ 94-105, та *P.G. і J.H.*, §§ 37-38).

(b) Застосування згаданих принципів у даній справі.

78. Суд зазначає, що Заявниця мала ефективну можливість оскаржити допустимість доказів і протидіяти їх використанню. Вона зробила це під час судового розгляду в Районному суді та в своїх апеляційній та касаційній скаргах (див. пункти 17 та 20 вище). Безумовно, Районний суд дуже невиразно відповідав на аргументи Заявниці, лише заявляючи, що її твердження про процесуальні порушення не підтверджені (див. пункт 19 вище). Однак у своєму рішенні Апеляційний суд розглядав аргументи Заявниці по суті та наводив причини свого рішення підтримати висновки Районного суду щодо оспорюваних доказів (див. пункт 21 вище). Отже, той факт, що спроби Заявниці виключити оскаржувані записи із доказів були невдалими, не має значення для висновку про те, що Заявниця мала можливість - оскаржити їх допустимість та протидіяти їх використанню (див. згадане вище рішення у справі *Драгоєвич (Dragojević)*, § 132).

79. Крім того, Суд зазначає, що оскаржувані докази були не єдиними доказами, на яких ґрунтувався обвинувальний вирок (для порівняння див. згадані вище рішення у справах *Шенка (Schenk)*, § 48; та *Хана (Khan)*, § 37). Районний суд, засуджуючи Заявницю, спирався на заяву А.С., показання свідків, речові докази, криміналістичні докази, а також оперативні дані (див. пункт 19 вище).

80. За цих обставин Суд вважає, що використання в судовому розгляді щодо Заявниці матеріалів, отриманих в результаті таємного спостереження за Заявницею, не суперечило вимогам справедливості, гарантованих пунктом 1 статті 6 Конвенції.

81. Відповідно, порушення статті 6 § 1 Конвенції не було.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

82. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

83. Заявниця просила присудити їй 30,000 євро компенсації моральної шкоди.

84. Уряд вказував на надмірність вимог Заявниці.

85. Беручи до уваги всі обставини даної справи, Суд визнає, що Заявниця зазнала моральної шкоди, яка не може бути відшкодована виключно шляхом визнання порушення Конвенції. Надаючи свою оцінку на справедливій основі та з огляду на конкретні обставини справи, Суд присуджує Заявниці 1200 євро на відшкодування моральної шкоди.

В. Витрати та збитки

86. Заявниця не заявляла вимог щодо витрат та збитків.

С. Пеня

87. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє* , що мало місце порушення пункту 1 статті 8 Конвенції.
3. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.
4. *Постановляє*
 - (a) що протягом трьох місяців з дня набрання чинності даним рішенням відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, Держава-відповідач має виплатити Заявниці суму, еквівалентну 1 200 (одній тисячі двісті) євро у національній валюті Вірменії, а також будь-який податок, що може бути стягнуто з Заявниці;
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* інші вимоги Заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 5 грудня 2019 року відповідно до Правил 77 §§ 2 та 3 Регламенту Суду

Абель Кампос (Abel Campos)
Секретар

Ксенія Турковіч (Ksenija Turković)
Голова

ХАМБАРДЗУМЯН проти ВІРМЕНІЇ
© Переклад Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова